

СЪВРЕМЕНОТО ОБЩЕСТВО Е ТОТАЛНО МЕДИКАЛИЗИРАНО¹.

РАЗГОВОР С ПРОФ. ДМИТРИЙ МИХЕЛ² ЗА НОВАТА РОЛЯ НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ

Пандемията от коронавирус, с който днес се сблъскаха мнозинството страни по света, привлече безпрецедентно внимание към актуалното състояние на медицината. „Ъ” поговори с вице-президента на Асоциацията на медицинските антрополози на Руската Федерация Дмитрий Михел за това, каква роля играе процеса на лечение в съвременното общество, защо хората всъщност търсят лекарите и къде е предела на възможностите на всяка здравеопазна система.

А.М.: Скоро трябва да излезе вашата книга „Епидемии и глобална история“ и като вземем предвид сегашната ситуация тя може да се превърне в бестселър. Коя е главната идея на книгата и с какво тя може да бъде актуална днес?

Д.М.: Не е трудно да се формулира главната идея на книгата: епидемиите винаги са играли важна роля в историята на човечеството, може дори да се каже, че цялата история на човешката цивилизация, т.е. последните 5 000 години, е била история на епидемиите. Жертви на инфекциозни болести са ставали цели общества. Епидемиите са разрушавали царства, променяли са хода на войни, съдействали са за промени в културата – както материалната, така и духовната. Причините за тяхната поява обикновено са били свързани с активизацията на контактите между

¹ Интервюто е преведено и се публикува с любезното съдействие и разрешение на проф. Д. Михел.

² Дмитрий Викторович Михел е роден през 1966 г. в Саратов. През 1991 г. е завършил историческия факултет на Саратовския държавен университет. Доктор на философските науки. Вице-президент на Асоциацията на медицинските антрополози, член на редакционния съвет на списание „Медицинская антропология и биоетика“. Автор на повече от 170 научни публикации, в т.ч. и на книгите „Тело в западной культуре“, „Воплощенный человек. Западная культура, медицинский контроль и тело“, „Болезнь и всемирная история“, „Медицинская антропология: исследуя опыт болезни и системы врачевания“.

цивилизациите и възникването на кризисни явления в конкретно общество.

Ако разширите тази история до ситуацията с коронавируса, то ще се види почти същото. Контактите между различни части на света се интензифицираха както никога преди. Милиони хора се преместват по целия свят. Достатъчен е малък взрив и недостатъци в някоя национална система на здравеопазване, за да може инфекцията с помощта на влаковете, корабите и самолетите да се разпространи по целия свят.

Оттук следва важната теза на книгата за това, че реалността опровергава известното твърдение, че „векът на епидемиите е завършил“. Неговият автор е имал предвид победата над едрата шарка и значителното укрепване на системите на здравеопазване, което е способно да решава проблемите. Тази теза е била формулирана през 70-е години на XX век. Ясно е, че днес тя не работи. СПИН, Ебола и други епидемии продължават.

Придържам се към хипотезата, че XXI век ще бъде век на белодробните инфекции. Това са преди всичко грипа, различните остри респираторни вирусни инфекции и формите на пневмония. Най-сложно е да се контролира разпространението на белодробните инфекции. Наличието на голямо количество социални пространства, в които контактуват маси хора от различни места, с различно състояние на имунитета – аерогари, търговски центрове, спортни съоръжения и др. – всичко това е значим фактор за разпространение на такива инфекции.

При това, очевидно, вирусните инфекции ще излязат на първи план, доколкото вследствие на изобилието от антибиотици и разпространението на хигиенни мерки бактериалните инфекции, повече или по-малко, се намират под контрол. Впрочем, доколко ефективно е възможно да се контролират бактериалните инфекции, е също голям въпрос. Натрупва се все повече научна информация, показваща, че между създателите на антибиотици и бактериите тече все по-ускоряваща се надпревара във въоръжението. И това е разбираемо, доколкото още никой не е отменял естествения отбор. Противостоянието между човечеството и микропатогените продължава.

А.М.: Ако ние продължаваме да живеем в свят на опасни инфекциозни заболявания, значи, че ролята на медицината само ще нараства. Какво ще бъде нейното място в обществото?

Д.М.: Обществените дискусии за медицината, здравеопазването и здравето ще се водят още дълго и огромна роля в тях ще играят учените-хуманитари, независимо от това, че традиционно компетентни съждения за медицината се смятаха за прерогатив на медиците. Ще отбележа,

впрочем, че интереса на учените-хуманитаристи към проблемите на здравето, здравеопазването и медицината, е съществувал винаги. За това свидетелстват работите на много философи и историци от времето на античността та чак до средата на XX век. Но, безспорно, той рязко нарасна от началото на 70-те години на XX век, когато в развитите страни станаха отчетливо видими успехите в сферата на охраната на общественото здраве.

Тогава на бял свят в Европа и Северна Америка започнаха да излизат работите на такива автори, като Иван Илич, Ървинг Зола, Мишел Фуко, Томас Шаш, Питър Конрад. След това още повече. Всъщност, в това десетилетие стана забележимо такова направление в сферата на научното знание, като *medical humanities* – медико-хуманитарни или хуманитарно-медицински изследвания. Зад този термин се крие цяло съзвездие дисциплини – история на медицината или медицинска история, социология на медицината или медицинска социология, антропология на медицината или медицинска антропология, а също и медицинска етика, биоетика, философия на медицината, медицинско право и т.н.

През 70-т години на миналия век се появяват нови научни списания, посветени именно на медико-хуманитарните проблеми. Броят на тези издания днес е огромен и продължава да расте. В Русия такива издания също се появиха. Ще посоча само някои: „История на медицината“, „Социология на медицината“, „Медицинска антропология и биоетика“, „Медицинска етика“, „Биоетика“.

За учените-хуманитаристи, както и за цялото общество, днес е важно да имат ясно разбиране за това, как се развива медицината. Способна ли е да решава въпросите, свързани с ефективната защита на личното и общественото здраве? Какви проблеми стоят по пътя на нейното развитие? Каква е стойността на оказваната медицинска помощ? Може ли тази помощ да бъде общодостъпна? Доколко медицината е способна да бъде справедлива, хуманна, внимателна към пациента и т.н. Понякога дори възникват въпроси: а не стана ли твърде много медицината в живота ни? Не трябва да ли да се намали нейното влияние върху нашия живот?

Доколкото тези въпроси са много важни за нас и при това крайно сложни (на тях едва ли може да се даде еднозначен отговор), то обществените дискусии за медицината, здравеопазването и здравето ще се водят още дълго, а ролята на учените-хуманитаристи в това ще бъде огромна.

А.М.: Може ли да се твърди, че в живота ни се е появила твърде много медицина?

Д.М.: Учените-хуманитаристи вече почти половин век задават този въпрос, изучавайки феномена медикализация. Първоначално под

медиализация се разбирало възникването на нова форма на социален контрол, който следвайки църквата и държавата започнали да реализират лекарите. През XIX век и по протежение на по-голямата част от XX век медиализацията се състояла в това, че медиците разпространявали своите методи на отношение върху социалните проблеми на различни групи население – деца, жени, възрастни хора, възрастни работещи мъже. На свой ред, обществото свиквало да възприема своите проблеми в медицински термини и да търси съответстващи на това начини за решения. Например, пиянството се трансформирало в алкохолизъм и да се занимават с пияниците-алкохолици било поръчано на особени специалисти – психиатри, нарколози. Детската палавост се е превърнала в „детска хиперактивност“ и с това също започнали да се занимават лекари – детските психиатри.

Приблизително от началото на 80-те години на миналия век в историята на медиализацията започнал обрат, променило се и хуманитарно-научното разбиране на това явление³. Станало очевидно, че за решаването на много житейски проблеми хората са получили възможност да използват не толкова съветите на лекарите, колкото конкретни фармацевтични препарати. С помощта на специални средства станало възможно да се борят със същата тази детска хиперактивност, а също и с импотентността, с олисяването, с недостига на мускулна маса и др.п.. Медиализацията започнала да се разбира преди всичко като фармакологизация на обществото. Таблетката се превърнала в универсално средство за решаване на всички проблеми – със здравето, с проблемите в семейството, в работата, с ученето, с паметта.

А.М.: Винаги ли, говорейки за медиализацията на обществото, трябва да имаме предвид насилствената медиализация?

Д.М.: Приблизително от началото на 2000-та година някои учени-хуманитари започнали да отбелязват в историята на медиализацията нов важен аспект – нейния доброволен характер. Понякога изглеждало, че медиализацията е някакъв „заговор“ на лекарите против обществото с цел да укрепят своята власт. Днес е все по-очевидно, че огромно мнозинство от хора сами търсят медиализацията. Искат техните лични, семейни и други проблеми да е възможно да се решат с чисто медицински средства; да е възможно да се намери подходяща таблетка или инжекция. Това е особено справедливо за развитите общества, и това до голяма степен е справедливо за нашата страна. Във всяко семейство днес има термометър за измерване на температурата; много имат апарати за кръвно налягане,

³ Става дума за т.нар. втора вълна на медиализацията. (бел.прев.).

глюкометри за измерване нивото на кръвната захар. Хората разполагат с огромно количество медицински изделия – механични, електронни. И разбира се, огромно количество лекарства. Във всяко семейство има собствена аптека, свой собствен набор от лекарства за всички случаи в живота. С голяма популярност, особено сред възрастните хора, се ползват медицинските телевизионни предавания, вестници и списания, в които се обсъждат въпроси на здравето. Може да се каже, че нашето съвременно общество е тотално медикализирано. Както е писал Роберт Музил, автор на книгата „Човек без свойства“: „Ние се раждаме в болница, умираме в болница. Защо да не живеем така, като че ли се намираме в болница“.

Има и още един момент, на който трябва да се обърне внимание. Медикализацията е процес не само исторически и социален, но и културологичен. Вследствие на него, с хода на историята, са се променили не само нашите общества, нашите социални отношения, но и цялата ни култура, нашият жизнен опит.

А.М.: Какво имате предвид?

Д.М.: Някога смъртта, болката и болестта са били работа на всеки човек. Това са били такива естествени явления, с които всеки е трябвало да се справя самостоятелно, използвайки силата на духа си, силата на характера, силата на своята религиозна вяра. Но вследствие на прогреса в сферата на медицината смъртта, болката и болестта се превърнали в предмет на медицински грижи. За мъртвите – морга, за болните – болници, за страдащите от болка - обезболяване. В известен смисъл медицината и медикализацията са лишили човека от връзката с неговата собствена природа, с разрушителните природни сили, властващи над него, със силите, на които човек не се е предавал и които той приемал като даденост. Днес това не е така. Сега хората не искат да знаят нищо за смъртта, не искат да търпят болка, не желаят да носят бремето на болестта. Всичко това изглежда като нещо неприемливо за нашия комфортен съвременен живот. В условията на общество с развито потребление, в което е достъпно всичко, всички удоволствия и всички средства за добър и сит живот, смъртта, болката и болестта са врагове, за които ни се иска да забравим по-скоро.

А.М.: Как медикализацията на обществото би могла да повлияе върху реакцията на властите и населението в ситуацията с коронавируса?

Д.М.: Виждаме, че когато съвременната цивилизация се сблъсква с нови предизвикателства, такива като СПИН, SARS или днешния COVID-19, първата реакция на обществото се състои в това да предовери този проблем

на лекарите. Смята се, че именно медиците трябва да поемат върху себе си цялата отговорност за решаването на този проблем и да го решат изцяло.

Когато се изясни, че силите и средствата само на медицината са недостатъчни, ситуацията започва да се възприема като опасна. Налага се да се намесва държавата, полицията, армията, спецслужбите. Възниква необходимост от пълна мобилизация на обществото и използването на други сили и средства. Именно в този момент медикализацията открива своите граници. Става ясно, че не всичко и всички могат да се медикализират. Налага се да се живее в нови жизнени обстоятелства, да се изпълняват изискванията на органите на властта, да се поема лична отговорност и не само за самия себе си.

Източник: „Современное общество тотально медикализовано“. Дмитрий Михель о новой роли здравоохранения в современном мире. В: Газета „Коммерсантъ“ №63 от 08.04.2020, стр. 2. Интервью взяла Анастасия Мануйлова
https://www.kommersant.ru/doc/4316476?fbclid=IwARo6RunjPwxrVMbaeqSMhHCK_b_u7H5rg8hV-P8JLakTG2VKAGFQtnW2kvY

превод от руски език:
доц. д-р Божидар Ивков